

ABDULLA QAHHOR IJODINING O‘ZIGA XOSLIGI VA O‘ZBEK ADABIYOTIDAGI O‘RNI

<https://doi.org/10.70728/phil.v05.i01.003>

K. Yuldashev
QDU

Annotatsiya: Ushbu maqolada Abdulla Qahhor ijodining o‘ziga xos badiiy tamoyillari, o‘zbek adabiyoti taraqqiyotidagi roli hamda yozuvchining realistik uslubda yaratgan asarlari tahlil qilinadi. Shuningdek, uning asarlarida ijtimoiy hayot, inson psixologiyasi va zamon muammolarini yoritishdagi mahorati ilmiy asosda yondashilgan.

Kalit so‘zlar: Abdulla Qahhor, realistik adabiyot, hikoya, roman, obraz, ijtimoiy hayot, badiiylik

THE CHARACTERISTICS OF ABDULLA QAHHOR’S WORK AND ITS PLACE IN UZBEKISTAN LITERATURE

K. Yuldashev
KSU

Abstract: This article analyzes the unique artistic principles of Abdulla Qahhor’s work, his role in the development of Uzbek literature, and the writer’s works created in a realistic style. Also, his works are scientifically based in their ability to illuminate social life, human psychology, and contemporary problems.

Keywords: Abdulla Qahhor, realistic literature, story, novel, image, social life, artistry

O‘zbek adabiyotining XX asr taraqqiyoti haqida so‘z yuritganda, Abdulla Qahhor nomi alohida ehtirom bilan tilga olinadi. U adabiyotimizda haqiqatgo‘y, tanqidiy-realistik yo‘nalishni shakllantirgan, xalq ruhiyatini chuqur tahlil etgan va o‘z asarlari orqali o‘zbek xalqining ma’naviy dunyosini yoritgan ijodkordir.

Abdulla Qahhor 1907-yilda Farg‘ona viloyatining Qo‘qon shahrida tug‘ilgan. Adabiyotga bo‘lgan muhabbati 1920-yillarda boshlangan bo‘lib, u dastlab satirik hikoyalar orqali o‘zining kuzatuvchanligi va ijtimoiy muammolarga befarq emasligini namoyon etgan. Uning ijodi o‘zbek adabiyotida realizm, insonparvarlik va ijtimoiy adolat g‘oyalarining mustahkamlanishida beqiyos ahamiyat kasb etadi.

Abdulla Qahhor - realistik adabiyot asoschisi. Yozuvchining butun ijodi hayot haqiqatini badiiy ifodalashga qaratilgan. U insonni, uning ruhiy olamini, jamiyatdagi o'rnini tahlil qilish orqali o'quvchini chuqur o'yg'a soladi. Qahhor uchun eng muhim masala - haqiqatni yashirmaslik. Shu bois uning hikoya va romanlarida voqealar, obrazlar hayotiy, tabiiy va ishonchli tasvirlanadi.

Masalan, "O'tmishdan ertaklar" asarida yozuvchi eski tuzumdagi ijtimoiy tengsizlik, jaholat va ma'rifatsizlikni keskin tanqid qiladi. Bu asar orqali u o'zbek xalqining og'ir kechmishiga achinish bilan qaraydi, biroq shu bilan birga yangi hayotga umid bildiradi.

Qahhor hikoyalarida inson psixologiyasi. Abdulla Qahhor hikoyalari o'zbek adabiyotida psixologik tahlilning yangi bosqichini boshlab bergan. "Bemor", "O'g'ri", "Sinchalak", "Anor" singari hikoyalarida yozuvchi inson ichki kechinmalarini, ularning vijdon, or-nomus, hayot va o'limga munosabatini mahorat bilan tasvirlaydi.

Masalan, "Anor" hikoyasida oddiy holat - anor mevasi atrofidagi voqea orqali insondagi rahm-shafqat va xudbinlik to'qnashuvi yoritiladi. Yozuvchi detallar orqali xarakter yaratish san'atida benazirdir: har bir qahramon o'z so'zi, harakati va holati bilan ochiladi.

Yozuvchining satirik mahorati. Qahhor ijodining yana bir muhim jihati - satira. U jamiyatdagi illatlarni, byurokratiya, loqaydlik, manmanlik kabi illatlarni kulgi orqali ochib beradi. Uning "Ming bir jon", "Qo'shchinor chiroqlari" asarlarida bu uslub yorqin namoyon bo'ladi.

Satira orqali yozuvchi faqat kulgiga sabab bo'lmay, balki fikr uyg'otadi, o'quvchini o'zini o'ylashga chorlaydi. Shu ma'noda Abdulla Qahhorni "kulgi orqali tozalovchi yozuvchi" deb atash mumkin.

Abdulla Qahhorning eng yirik epik asarlaridan biri "Qo'shchinor chiroqlari" romani hisoblanadi. Asarda urushdan keyingi qishloq hayoti, oddiy dehqonlarning mehnati, insonlar o'rtasidagi murakkab munosabatlar realistik tilda ifodalangan.

Roman o'z davri uchun katta yangilik bo'ldi - unda jamiyat va shaxs o'rtasidagi ziddiyat, mehnatning ijtimoiy ahamiyati va insonning ma'naviy o'sishi mavzulari teran ochilgan.

Abdulla Qahhor o'z ijodi bilan o'zbek adabiyotini yangi bosqichga olib chiqqan. Uning asarlarida hayotiylik, tahliliy ruh, insonparvarlik va milliylik uyg'unlashgan. U o'zbek xalqining og'riqlarini, quvonchlarini, orzularini badiiy so'z orqali ifodalab, milliy adabiy tafakkurning poydevorini mustahkamladi.

Qahhor asarlari bugungi kunda ham dolzarb bo'lib, ular o'quvchini o'ylashga, jamiyat va inson haqidagi haqiqatlarni anglashga undaydi. Shu bois Abdulla Qahhor nafaqat o'z davrining, balki butun o'zbek adabiyotining abadiy siymosi sifatida qadrlanadi.

Abdulla Qahhorning "O'g'ri" hikoyasi muallifning inson psixologiyasini chuqur tahlil qilish, ijtimoiy haqiqatlarni hayotiy badiiylik bilan ochib berish ustalaridan ekanligini tasdiqlovchi muhim manzil hisoblanadi. Hikoya oddiy voqea - o'g'rilik faktidan boshlanadi, biroq muallif bu sathdan chiqa bilib, inson ruhiyati, jamiyat va axloqiy qadriyatlar haqida keng masalalarni ochadi.

(Hikoyani xulosalab berish - muallifning ishlari ko'pincha maktab darsligida mavjud; bu yerda qisqacha mazmun taqdim etiladi.) Hikoya markazida oddiy bir dehqon yoki qahramon turadi. Voqea rivoji davomida uning o'g'rilatgan sigiri orqali uning jamiyatdagi o'rni, ichki kechinmalarini, oila va jamiyat bilan munosabatlarini, shuningdek, jamiyatning unga bo'lgan munosabatini ko'ramiz. Qahhor qahramonni butunlay sodda yoki butunlay jamiyatni anglashdan yiroq bo'lib, uni insoniy jihatdan qiyoslaydi: sabablarga e'tibor beradi, ularning ijtimoiy va psixologik ildizlarini ochadi.

Asosiy mavzu: Jabrlanuvchi va jamiyat sharoitining odamni jinoyatga yetaklashi; insoniylik va ayb muhokamasi.

Asosiy g'oya: Jinoyatni faqat axloqiy jihatdan qoralash yetarli emas - uning kelib chiqish sabablarini, ijtimoiy-iqtisodiy kontekstini ham ko'rib chiqish lozim. A.Qahhor dunyoni - odamlarni hamda ularning harakatlarini murakkab, ko'p omilli hodisa sifatida ko'radi.

Qahhor bosh qahramonni soddalashtirmaydi; u ichki ziddiyatlar, uyushmagan istaklar, qo'rquvni boshidan kechiradi. Sigirini o'g'irlatgan dehqon oddiy "yomon" tip emas - uning harakatlari ortida sabablarga urg'u beriladi (qashshoqlik, bechoralik, adolatsizlik, oilaviy bosim va h.k.).

Qahhor ko'pincha qahramonni jinoyatga undovchi moddiy muammolar, hurmatsizlik, jamiyatning befarqligi kabi sabablarni ko'rsatadi. Shu bilan birga qahramonning ichki axloqiy muammolari ham tahlil qilinadi. Hikoya davomida qahramon o'z qarorlarini va ularning oqibatlarini angelaydi; ba'zi epizodlarda u tafakkur tomonidan o'zini tanqid qilib, ichki o'zgarishlarga yuz tutadi.

Ushbu obrazlar orqali muallif ijtimoiy muhitni - yordam, befarqlik, hukmron tizimni yoki insonlar orasidagi munosabatlarni ko'rsatadi. Ba'zan ular qahramonni ogohlantiruvchi yoki uni quvvatlovchi funksiyada bo'ladi, lekin ko'pincha muallif jamiyatning sovuqligi yoki nohaqligini dramatik qilib ta'kidlaydi.

Hikoya ko'pincha an'anaviy chiziqli kompozitsiyada bo'lib, boshlanish - rivojlanish - cho'qqi - hal etilish strukturasi mavjud. Biroq Qahhor voqeani narrativ detallar, retrospektiv yoki ichki monologlar orqali boyitadi.

Hikoyada ko'p hollarda allaqanday neytral yoki biroz empatik nuqta nazar mavjud bo'lib, o'quvchi qahramon bilan masofani ham, yaqinlikni ham his qiladi. Muallif tasvir uslubini tanlash orqali o'qishga psixologik chuqurlik beradi.

Qahhorning tili oddiy, nozik ironiyaga boy, dialoglar hayotiy va tabiiy. U bolalarga yoki oddiy o'quvchiga ham tushunarli bo'lgan tarzda murakkab psixologik holatlarni yetkazadi.

Muallif atrof-muhit va ichki kechinmalarni badiiy tasvirlar orqali jonlantiradi; ayrim obyektlar (masalan, tor ko'cha, dilxun uy, tunda yoritilmagan chiroq) ramziy ma'no kasb etadi.

Dialoglar orqali qahramon ichki dunyosini, uning muloqotdagi holatini, jamiyat bilan munosabatini, amaldorlarning poraxo'rligini, oddiy dehqonni boshiga tushgan tashvish orqali o'z manfaatlarini ko'zlab, biron nima undirish payida ekanliklarini ko'rsatadi.

Qahhor ko'pincha qorong'u-mavhum manzaralar orqali insonning xatosi, yashirinligi va tashqi dunyodan izolyatsiyasini aks ettiradi. Yorug'lik - umid, vijdon yoki o'zgarish ramzi bo'lishi mumkin.

Qahhorning "O'g'ri"si zamonning ijtimoiy muammolarini yoritadi: kambag'allik, adolatsizlik, insoniylikning susayishi, huquqiy va axloqiy normalarning buzilishi. Hikoya savollar qo'yadi: jinoyatchining aybi qayerdadir shunchaki shaxsiymi yoki jamiyatning umumiy muammolari bilan bog'liqmi? Muallif milliy hayotning ayrim jihatlarini tanqidiy medio bilan ko'rsatadi va o'quvchini ijtimoiy mas'uliyat haqidagi mulohazalarga chorlaydi.

Muallif jinoyatni qoralab, shu bilan birga jinoyatchi ortidagi ijtimoiy sabablarni ham ochib beradi - bu esa asarni murakkab badiiy konstruksiyaga aylantiradi. Qahhor qahramonning ichki kechinmalarini aniq, paydo bo'ladigan tafsilotlar orqali tasvirlaydi.

"O'g'ri" hikoyasi Abdulla Qahhor ijodining markaziy g'oyalarini - insoniylik, ijtimoiy adolat, ichki vijdon masalalarini - o'zida mujassam etgan. Muallif nafaqat aybni qidiradi, balki o'quvchini sabablarni tahlil qilishga undaydi. Hikoya o'zbek adabiyotida ijtimoiy-realistik hikoya an'anasini rivojlantirishda muhim manba bo'lib qoladi.

Abdulla Qahhor o'zbek adabiyotida inson ruhiyatini chuqur tahlil qilgan yozuvchilar sirasiga kiradi. Uning "O'g'ri" hikoyasi - oddiy hayotiy voqea ortida murakkab ruhiy kechinmalar, jamiyat bilan shaxs o'rtasidagi ziddiyatni yorituvchi chuqur psixologik asardir. Yozuvchi o'g'rilikni faqat jinoyat emas, balki insonning ma'naviy inqirozi sifatida talqin qiladi.

Hikoyaning muhim jihatlaridan biri - jamiyatning insoniy muammolarga befarqligini ko'rsatishidir.

(Mazmunan): "Uning yonidan o'tganlar hech narsa demadi. Go'yo hech nima bo'lmaganday ketishdi."

Bu qisqa, ammo chuqur ramziy epizoddur. Jamiyatda insonlar bir-biriga nisbatan befarq bo'lib qolgani, yordam o'rniga sukutni tanlashi muallifni o'ylantiradi. Shu

tariqa Qahhor shaxsiy aybni ijtimoiy ildizlar bilan bog'laydi. Insonni jinoyatga yetaklayotgan sovuq muhit, ijtimoiy adolatsizlik ham aybdor.

Bu holat psixologik muvozanatning buzilishini ko'rsatadi

“O‘g‘ri” hikoyasi Abdulla Qahhor ijodining psixologik chuqurligini ko'rsatadi. Bu jinoyatga sabab - faqat shaxs emas, balki jamiyat, muhit va ijtimoiy tengsizlik hamdir.

Yozuvchi insonni nafrat ob'ekti emas, ma'naviy tahlil ob'ekti sifatida ko'radi. Shu bois “O‘g‘ri” o‘zbek adabiyotida psixologik realizmning namunaviy asari sifatida qadrlanadi.

Abdulla Qahhor “O‘g‘ri” hikoyasida insonning eng nozik - vijdon va ayb hissi oralig'idagi ruhiy kechinmalarni badiiy tilda ifodalagan. Shu ma'noda “O‘g‘ri” - jinoyat haqida emas, insoniylik haqida yozilgan hikoyadir.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. Qahhor A. Tanlangan asarlar. - Toshkent: G'afur G'ulom nomidagi nashriyot, 1985.
2. Karimov N. O'zbek adabiyotida realizm an'analari. - Toshkent: Fan, 2003.
3. Qosimova M. XX asr o'zbek adabiyoti tahlillari. - Toshkent: Akademnashr, 2012.
4. Xudoyberdiyeva S. Abdulla Qahhor ijodida inson psixologiyasi tasviri. - “Adabiyot va san'at” jurnali, 2017-yil, №4.
5. Yuldashev Karim, Juraeva Mamlakat Alijanovna - PINDUS Journal of Culture, Literature, and ЭLT 04.02.2022 - Features of Dramaturgy
6. Yuldashev Karim, Joraeva Mamlakat Alijanovna - Oriental Art and Culture Uzbekistan. Volume 2 Issue 4. 12.2021 - Light life
7. Yuldashev Karim, Juraeva Mamlakat Alijanovna - PINDUS Journal of Culture, Literature, and ЭLT 18.06.2022. Volume 2 No 6 ISSN 2792-1883 - Gulom Zafari Playwright (1889-1938)
8. Theaters after aristotle K. Yuldashev, M. A Jurayeva Oriental Art and Culture 4 (4), 148-152 1 2023
9. Odinayeva, F., & Berdiyev, X. (2024). SOME COMMENTS ON THE LINGUISTIC AND POETIC CHARACTERISTICS OF SHAVKAT RAHMAN'S POEMS. Modern Science and Research, 3(5), 101-103.
10. Xolnazarovich, B. X. (2025). FOLKLOR ASARLARIDA O'TOVSOZLIKKA DOIR BADIY MA'LUMOTLARNING IFODALANISHI. Ustozlar uchun, 1(1), 581-585.
11. Бердиев, Х. Х., & Ашурова, З. Ш. (2020). К ПРОБЛЕМЕ СОПОСТАВИТЕЛЬНОГО АНАЛИЗА ТЕРМИНОВ ЮРТОСТРОИТЕЛЬСТВА. ББК 72+ 74 М43, 488.